

LA MANUFACTURA PAPERERA CATALANA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVIII: UNA INTRODUCCIÓ.

Miquel Gutiérrez i Poch

Introducció.

Aquesta comunicació és del treball preparatori d'una investigació de la indústria paperera catalana durant el segle XIX i el XX, amb l'objectiu d'esbrinar les raons de l'existència de dues trajectòries diferenciades com la de Girona (símbol de modernitat) (1) i la de la comarca de l'Anoia i la de Francolí-Brugent (representant de la tradició). El marc conceptual del present estudi és deutor dels treballs de Jaume Torras i Elias (2), i pretén traçar els mecanismes bàsic sobre els que es va assentar la manufactura paperera durant la segona meitat del segle XVIII. Les fonts utilitzades són fonamentalment notariales precedents de l'Anxiu Notarial d'Igualada, complementades amb les aportacions documentals realitzades per Madurell(3) i Valls (4).

La manufactura paperera catalana en la segona meitat del segle XVIII és va manifestar com un manufactura centralitzada és a dir que els paperers eren fabricants "amb fàbrica"(5), i estructurada amb uns principis "protoindustrials", malgrat que en la mateixa manufactura hem de realitzar una anàlisi diferenciada en diferents nivells. El primer nivell és el de molins amb una producció restringida i en total depedència dels nivells superiors, amb un manteniment més considerable de les activitats agrícoles donada la gran estacionalitat de la seva dedicació a la papereria. En terme intermig trobaríem els paperers connectats directament amb els grans grups,

- 1.- Jordi Nadal: "La formació de la indústria moderna" a *Catalunya, la fabrica d'Espanya. Un segle d'industrialització 833-1936*. Barcelona, 1985, pp. 97-99.
- 2.- Vegi's de Jaume Torras i Elias "Estructura de la indústria pre-capitalista. La draperia" a *Recerques* 11, Barcelona, 1979, pp. 7-28. Com a marc genèric trobaríem "La indústria pre-capitalista y las tesis sobre la "protoindustrialización" a Manuel González Portilla, Jordi Maluquer de Motes, Borja de Riquer Permanyer (eds.): *Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos. Actas del I Coloquio Vasco-catalán de Historia celebrado en Suges 20-22 diciembre 1982*, 1905, p. 69. Un cas concret d'especial interès és "Fabricants sense fàbrica. Estudi d'una empresa llanera d'Igualada (1726-1765)" *Recerques* 19 (Homenaje Pierre Vilar I), Barcelona, 1987, pp. 145-160.
- 3.- Dels diferents treballs de Josep M Madurell i Marimón destacarem *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història* (2 volums). Barcelona 1972, 1336 pàgs.
- 4.- Vegis Oriol Valle i Subirà *El papel y sus filigranas en Catalunya I.*, Amsterdam, 1970, 476 pàgs + 32 il.ls. També *La història del paper en España II. Siglos XVII-XIX*.
- 5.- Torras, Jaume: "Fabricants dense fàbrica...", art. cit.

i amb una major capacitat de resposta als estímuls de la demanda. En el nivell superior es situarien determinades famílies papereres, que eren les que dominaven la comercialització, els mecanismes de producció i el subministrament de les matèries primeres, la qual cosa, donada l'articulació del sector, els hi atorgava una situació privilegiada. Aquestes famílies com els Romaní, els Guarro, els Carbó, etc., realitzaven una autèntica política endogàmica, que tenia l'objectiu d'enfortir el domini de la manufactura, completat per la seva habitual posició de predomini en els respectius ajuntaments.

El molí paperer: funcionalitat i estructures bàsiques.

El primer element definidor de la situació i de l'espai intern dels molins paperers ve determinat per la recerca d'aigua, i amb unes determinades condicions de neteja i claretat en bona part de l'any, la qual cosa fei que la manufactura paperera es concentrés en conques fluvials. Això s'havia de combinar amb una fàcil comunicació que fes possible una arribada contínua de les matèries primeres i una fàcil comercialització. En aquest sentit és paradigmàtic el cas de Capellades (l'Anoia), on els paperers tenien els avantatges que els proporcionava el "Camí Real" de Barcelona a Madrid, que connectava la producció amb els mercats i amb un port centre d'arribada de les matèries primeres i de comercialització de la producció.

Realitzant una anàlisi de la configuració de l'edifici (6), es pot arribar a construir un model (mirar esquema adjunt), segons el qual aquest es podria dividir en tres sectors. El primer correspondria al soterrani, on es realitzava la trituració del drap mitjançant les "maces trituradores", on es trobava la "tina", espai dedicat a la fabricació del full, i que determinava fins i tot la jornada dels paperers en funció d'una determinada producció (18-20 postes diàries, constituïda cadascuna per 250-260 fulls, que per parells formaven una raima).

El segon sector estaria situat a la planta baixa i a la principal. En la primera es trobava el "comptador", on se seleccionaven els fulls. En la mateixa planta baixa es podria trobar l'"esquiçador" (lloc on es classificaven i tallaven els draps) i el "perol", caldera on es bullien les "carnasses" pells d'animal seques per a estreure'n la gelatina base de l'encolatge. Al pis principal acostumava haver la residència dels "belaires" (arrendataris del molí) o dels propietaris, ja que era habitual la pràctica de l'arrendament com ho demostra el fet que segons una comanda de la corona (11-3-1786), on apareixen reservades cent deu tines dividides en tres categories: "propietaris que són fabricants", "propietaris que no són fabricants" i "arrendataris", únicament trenta-sèt apareixen encloses en la primera categoria (7). A més d'aquests també era habitual que hi visquessin bona part dels treballadors.

El tercer element, que ocuparia els darrers pisos, nomenat "mirador", es destina a assecar el fulls mitjançant la circulació de l'aire. Es podia distingir perfectament des de l'exterior per la gran abundància de finestres, que omplien les façanes en aquesta zona, esdevenint el tret identificador de l'arquitectura "paperera". A més tampoc tenia divisions internes per a facilitar la circulació de l'aire. Fins i tot el "mirador" d'un molí podia trobar-se en un edifici deferent (8).

6.- Respecte a la configuració arquitectònica del molí paperer vegi's Lourdes Munné i Sellarés "Els molins paperers de la comarca de l'Anoia. Introducció al seu estudi" a *Miscel·lanes Aqualatenses* 3, Igualada, 1983, pp. 185-213. Una aportació més aprofundida es troba a Miquel Gutiérrez i Ponch: "La tècnica de la manufactura paperera: una aproximació als mètodes tradicionals de treball dels paperers catalans" (treball inèdit).

7.- ARXIU MUSEU PAPERER CAPELLADES (AMPC): "Carpeta Pau Vila".

8.- ARXIU HISTORIC COMARCAL DE L'ANOIA (AHCA): Arxiu Notarial d'Igualada (ANI), Mariano Cunyer, 21-3-1769, f. 21-24, en aquest cas el "mirador" es trobava en un batà de llana propietat del propi arrendador.

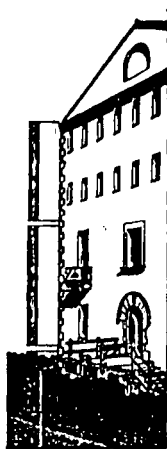
Respecte a la relació existent entre l'activitat agrària i la manufactura tradicional, i de la paperera en particular, la Junta de Comerç, referint-se a l'autosuficiència característica del molí deia el 1817 "Como cada fábrica tiene ocupados en su recinto y en sus inmediaciones un multitud de operarios, todos los fabricantes tienen u cultivan con esmero su huerto en que hacen producir toda suerte la lugumbres y verduras, asi como frutas, patatas, cáñamo, etc" (9). El molí no era, doncs, únicament l'edifici dedicat a l'elaboració del paper, sinó que també ocupava terres de conreu, galliners, cellers, etc., que feien l'esmentada instal·lació autosuficient La pròpia família camperola en molts casos s'estructurava al voltant d'aquest fet, essent habitual que dones i fills de "rabassers" treballessin en els molins paperers (10). Únicament cal recordar l'origen pagès de dues de les més importants nissagues papereres: els Romani i els Guarro, i que durant dècades mantenen la seva vinculació amb la terra, fins al punt de conveir aquestes compres en un dels principals capítols en el referent a les inversions dels beneficis, el que suposava un fre per la renovació tecnologia (11). P. Vilar comenta la participació d'ambdues nissagues en el moviment de millorament agrícola, que durant la segona meitat del segle XVIII van protagonitzar diferents "industrials" (12). Una altra via fou la d'arrendar molins, que famílies de la "pagesia de mas" havien construït o reconvertit per aprofitar el bon moment de la manufactura en la segona meitat del segle XVIII. Dos casos coneguts són el dels Pascual del Mas Vidal de la torre de Claramunt i el dels Coca de la Pobla de Claramunt (13).

El molí era també una espai dedicat a activitats agràries, no merament d'autosuficiència, com ara la producció d'aiguardent o vi, a aquest respecte s'aprofitaven les premse "en lo temps de premsar-se lo vi y brisa" (14) o d'utilitza el cup del moli per part de l'arrendador (15) i també la clàusula, en pactes entre paperers, del manteniment del rec net de "les vinasses de l'aiguardent" (16). Cal recordar que són anys de forta expansió de la vinya a la comarca de l'Anoia, així ho cometa P. Vilar quan diu referint-se al sector central que "Malgrat la aflluència de població deguda a les seves creacions industrials, la conca d'Odena es basta en grans i exporta vins, aiguardents de bona qualitat" (17), idea completada quan afirma que "als darrers decenni, malgrat la multiplicitat dels seus recursos, serà tan mateix essencialment vitícola i és perque exporta els seus aiguardents" (18). No és estrany, doncs, trobar múltiples presències de paperers en contractació

- 9.- AMPC: "Carpeta Pau Vila".
- 10.- Un comentari interesant de la relació entre l'estructura familiar i les manufactures "protoindustrials" es troba a Peter Kridte, Hans Medick, Jürgen Schlumbohm. *Industralización antes de la industrialización*, Barcelona, 1986, pp.-113.
- 11.- AMPC: Capbreu del 1805-1808, en aquesta documentació els paperers de Capellades apareixen com a propietaris de diferents tipus de terres, fins al punt de convertir-se en molts casos en propietaris d'extensions considerables. Respecte l'anclatge tecnològic és significatiu que, mentre que Holanda feia dècades que elaboraven la pasta amb cilindre (les anomenades "piles holandeses"), a Catalunya encara s'elaborava amb "maces trituradores", no assimilant bona part dels múltiples avonços paral·lels a aquesta (J. Dverton: "A note on technical advances in the manufacture of before the Nineteenth Century" a Ch. Singer (ed.) *A History of tecnologia III*, Oxford, 1958.
- 12.- Pierre Vilar *Catalunya dins de l'Espanya Moderna, III. Les transformacions agràries del segle XVIII català*, Barcelona, 1986 (2), p. 277a
- 13.- Vegi's Josep Riba i Gabarró: *Un vilatge dels Cardons Medinaceli a Catalunya. Història d'un senyoriu*. Barcelona, 1968, 61 pags. Una anàlisi de la posició social dels cora ens ve proporcionada per l'obra del mateix autor *La Pobla de Claramunt. Evolució económico-social d'un municipi de la comarca d'Igualada*, 1972, 335 pàgs..
- 14.- AHCA: Arxiu Notarial d'Igualada, Vicenç Aulet, 1769, f.21.
- 15.- AHCA: Arxiu Notarial d'Igualada, Vicenç Aulet, 1783, f. 46.
- 16.- AHCA: Arxiu Notarial d'Igualada, Josep Antoni Mateu, 1772, sf.
- 17.- Pierre Villar, op cit., p. 339.
- 18.- Pierre Villar, op. ci., p. 358.

agrària del període, sobretot a "rabasses mortes" (19), cina jurídica de l'anteriorment mencionada expansió(20). Aquests elements ens menen cap una visió complementària d'ambdues feines, a les quals es dedicaven a temps parcial els paperers, sobretot tenint en compte que l'activitat del molí era, en molts casos, estacional per falta d'aigua, draps, etc..

En rares ocasions es construïa un nou edifici, el més sovintejat era reconvertir instal·lacions preexistents, com ara molins fariners, polvorers, batans de llana, fleques, etc.. La forta despesa que suposava la construcció del molí d'un constructor a l'endeutament i finalment a la venda del molí (21). És a dir, que malgrat que el capital fix no representava un volum molt considerable si que no era més que altres manufactures tradicionals en base el propi procés productiu, encara que la realitat no era tan exagerada com la presentada per J.M. Delgado (22). Aquesta situació tan sumament ambivalent, es pot resumir en una transferència d'actius procedents del sector agrari, en base dels canvis esdevinguts en aquest sector. La tendència, anteriorment expressada, ja es constata de forma molt primària a mitjans del segle XVIII quan Francesc Romaní era propietari d'un "molendium Paperarium per dictum confitentem constructum qui Antiquitus erat Molendinum" (23). Un cas prou conegut de complementarietat entre dues manufactures és el dels Marrà, fargaires, que a més exercien de paperers i d'arrendadors de molins paperers, o el de Viçens Almirall, qui el 1784, apareix com a "bataner i paperer" (24). Un cas paradigmàtic és

3/ MIRADOR

2/ COMPTADOR-VIVENDA

1/ SUBTEFRANI

- 19.- Vegis Miquel Gutiérrez i Ponch: *Una anàlisi de la "rabassa morta" en base de documentació procedent de l'Arxiu Notarial d'Igualada (La contracció de la "rabassa morta" a finals del segle XVIII i principis del XIX)* treball inèdit, 1,902. Un exemple és el del paperer de la torre de Claramunt Narcís Gramunt, al que el seu pere li establia un jornal de terra bosquina (AHCA: Arxiu Notarial d'Igualada. Francesc Melción, 1,775, f. 17-20).
- 20.- Pierre Vilar: "Geografía e historia estadística. Historia social y técnicas de producción. Algunos puntos de historia de la viticultura mediterránea" a *Creixement y desarrollo. Economía e historia. Reflexiones sobre el caso español*. Barcelona, 1974, p.249.
- 21.- Els Marrà, fargaires de La Torre de Claramunt havien deixant a deure 1.700 lliures a Francesc guarro, d'un prestecc total de 3.000 utilitzat per a la construcció d'un molí paperer, en concepte de les quals venen algunes terres de la seva propietat, que sumaven en total 12,5 jornals (AHCA): Arxiu Notarial d'Igualada, Francesc Raurés, 1787, f.245-247). Segimon Borrull d'Igualada, ve vendre un molí paperer construït a 1774 a Joan Serra, paperer de Capellades per a pagar els deutes derivats de la seva construcció (ferro, fusta, el mestre de cases) (Josep M Madurell: op. cit., p.647-649).
- 22.- El molí paperer tipus a la Catalunya del segle XVIII, no tenia les demissions del dues (Josep M Delgado: "La fabricació manual de paper Catalunya" a *L'Avenc*, 1983, p.729).
- 23.- AMPC: "Capbreu 1649" f.95.
- 24.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet. 1788.

el del molí d'en Calvet de Cardona, que després de diferents canvis de propietaris va arribar a mans de la comunitat de Presbíters de la mateixa població, i que amb posterioritat a una reforma es va convertir en molí paperer, fariner i d'oli a la mateixa vegada, havent-se d'arrendar cadascun d'ells al millor pagador (25). Darrera d'aquestes qüestions, també s'amaga en opinió de Madurell (26) un cert equivoc lèxic.

Energia hidràulica: l'aigua.

L'aigua en relació a les manufactures tradicionals s'ha d'interpretar com un recurs econòmic fonamental, i com un bé patrimonial utilitzat com a mecanisme d'extracció d'excident. Aquest sentit patrimonial s'ha de completar amb les peculiaritats del règim dels rius mediterranis sotmesos a unes oscil·lacions molt marcades que feien de l'aigua un bé de gran valor. Com afirma Jordi Maluquer "El agua tenía, en resumen, una gran importancia en la sociedad feudal, desde el momento en que daba pie a una serie de aprovechamientos altamente productivos en los aspectos agrícola, industrial, de transporte y piscícola" (27). Bàsicament el rei era el propietari de les aigües, que les concedia en "enfiteusi".

P. Vilar diu que: "Al'oest de Barcelona, l'Anoia, el Riudebitlles, la Riera de Carme i fins a les febles fonts de llurs conques, són posats a contribució: pagesos i industrials paperers se'ls disputen o se'ls reparteixen" (28). Referent a l'ús industrial, i a les seves relacions amb l'agricultura, es donen múltiples situacions, tenien un cert complement en la pròpia estructura del molí, rodejat per terres de regadiu, que també es cedien en l'arrandament. Entre una i altra utilització acostumaven a sorgir conflictes, derivats d'aquest procés de transferència d'actius del sector agrari a l'industrial, en aquest cas corresponent als "recs" convertits en canals "industrials". Però els possibles conflictes, no s'establien únicament entre paperers i pagesos, sinó entre aquells i altres manufacturadors que necessitaven de l'aigua com en el cas de Joan Serra i Segimon Borrull, paraire, que varen tenir un contenciós per l'acció que va realitzar aquest darrer en la resclosa construïda pel primer (29); o el del propi pare d'aquest Borrull qui intentava realitzar conductes subterranis per a cercar aigües, la qual cosa afectava als Coca (30); o com Cristofor Romeu (paperer de St. Quintí de Mediona) i Anton Ferrer, ja que el segon havia interposat accions legals en contra del primer, qui estava construint un molí paperer, perquè no col·loqués cap tipus de dificultats en el rec que subministrava els seus molins fariners i bataners (31).

L'aprofitament dels recursos hidràulics representava una important despesa inicial i un constant manteniment. Element fonamental per a materialitzar les potenciabilitats energètiques de l'aigua dels rius era la resclosa, que sovint era destruïda per les riades. Aquesta problemàtica tenia la seva concreció pràctica en pactes entre els fabricants que s'hi beneficiar en, que en ocasions provocaven problemes en el manteniment i construcció de la resclosa (32). En els contractes

25.- Vegi's Ramon Gaya Massot: *El molino papelera d'en Calvet en Cadona 1754-1888*.

26.- Josep M Madurell: op. cit., pp 117-121.

27.- Jordi Maluquer de Motes: "La despatrimonialització del agua: movilizació de un recurso natural fundamental" a Angel García Sanz i Ramon Garrabou (eds.): *Historia agraria de la España contemporánea I. Cambio social y nuevoformas de propiedad (1800-1850)*, 1985, p. 278.

28.- Pierre Vilar: op. cit., p. 265

29.- AHCA: ANI, Muntades (Capellades), 1793-1795, f.211a-212b.

30.- Josep M Madurell, op.cit., p. 669-677.

31.- AHCA: ANI. Josep' Antoni Mateu. 1776, sf.

32.- Juan Guarro i Ramon Romani recordaven a Josep Font les seves obligacions de mantenir el rec, aportar una determinada part en la seva reconstrucció (AHCA: ANI, Francesc Raurés, 1794, f.55). Joan Marrà i Romaní va fer una acords amb Josep Tort, pagès, mitjançant els quals podem entendre l'estructuració de la construcció i funcionament de la construcció i funcionament de la resclosa i el rec (AHCA: ANI, Marià Cuyner, 1771, f. 271).

d'arrendament es feia referència al manteniment del rec i a la reconstrucció de la resclosa, que depenent de les condicions requeien en una o altra de las parts contractants. En aquest setit són importants els pactes esablerts per a mantenir en condicions el rec, ja que la més mínima alteració per part dels fabricants de la part alta podia tenir una influència decisiva respecte els de la part baixa(33). Aquests problemes acostumaven acabar amb una concòrdia , per exemple el 31-13-1775 es va establir una que fixava que els paraires de la població de Carme tindrien dret a rentar la llana i els draps al rec, però després de que aquest hagués passat pels molins paperers(34).

L'aigua representava un factor limitador de la capacitat productiva dels molins, així es constaten uns mesos a l'any, en què la migradesa de cabdal feia que molts haguessin de para o limitar extraordinàriament la seva producció; o sasos de pluja en què l'aigua tèrbola impedia la trituració del drap, perquè la pasta hauria sortit bruta.

Draps i carnasses: les matèries primeres.

Un dels problemes estructural de la manufactura paperera era el subministrament de draps vells, la matèria primera fonamental, que podien ser de lli, cànem i, posteriorment, de cotó, i que atenent a certs criteris determinava la qualitat del paper resultant.

Per a abastir-se de draps es nomenava un representant legal o "procurador" mitjaçant "poder" per procedir a la compra. Un exemple és l'atorgat per Josep Romaní al 1743 a un veí de Barcelona, que residia a Palma de Mallorca, amb la facultat de comprar qualsevol tipus de drap (50). En aquests poders era habitual establir un límit quantitatiu en el drap facultat a comprar, perquè el paperer no veiés superada la seva capacitat productiva (51). En ocasions aquestes procures facultaven per a establir una xarxa de corresponsals, sobretot en ciutats costaneres, per exemple en una del 1774, en ple període de carestia dels draps es facultava a Jacint Calsina un comerciant-blanquer d'Igualada perquè realitzés una política de compres "en los Pots Marítims de (...) Cádiz, Sevilla, Málaga, Cartagena y altres" (52). El motiu de l'establiment d'aquests circuits queda evidenciat en la resposta dels paperers capelladins a un qüestionari del 1779, en el qual afirmen que "Algunos fabricantes tienen en Madrid, Valencia, Alicante y otras partes corresponsables, con quienes hazen ajustes de pagarles los trapos, y carnazas á precios señalados en los respectivos parajes indicados, que después hazen venir de su cuenta; con cuya disposición logran aveces, las Fábricas estas primeras materias a un ocho a diez por ciento menos de lo que lescuestan compradas en esta capital /en refereixen a Barcelona/de segunda o terdera mano"(53). Pierre Vilar també ha constatat un actiu comerç per proveir-se d'aquest material, qualificant en 2,543 quintars les importacions de draps vells arribats el 1793 al port de Barcelona, 1.275 procedents de Sardenya i 1.268 de Gènova (54). Aquesta situació feia necessària la formació d'una Societat per la compra del drap, establint un fons comú per a realitzar una posterior

33.- Francesc Romani i Francesc Guarro van establir una acord sobre un salt d'aigua, que perjudicava una de les parts (AHCA: Ani, Vicenç Aulés, 1783 f. 46)

34.- Modest Lluissà i Josep Riba: *El llibre dels paraires de Carme*, 1965, pp. 95-100.

50.- Josep M Madurell: op. cit., p. 142.

51.- Francesc Guarro autoritzava a Vicenç Canyador, sastre de Barcelona, a la compra de 600 quintars de draps (AHCA: ani, Mariano Cuyner, 1760, f. 105). També Jacint Calsina, un blanquer igualadí, fou autoritzat a la compra de 2.500 quintars(AHCA:ANI, Vicenç Aulés, 1774 I, f.7).

52.- AHCA: ANI, Vicenç.Aules, 1774 I, f.7.

53.- Oriol Valls: *La historia del papel en España...*, op cit. p. 184.

54.- Pierre Villar: *Catalunya dins de l'Espanya Moderna IV. La formació del capital comercial*, Barcelona, 1986 (2) p. 134.

distribució equitativa entre els signants (55). Una altra fórmula utilitzada fou la de l'intercanvi en la qual el qual entregava paper a canvi de drap i carnasses (56).

La legislació era tendent a aconseguir la lliure entrada i lliure circulació de draps importats i de "carnasses". En aquest context s'ha d'interpretar l'actuació de la Junta de Comerç, concretada en la carta adreçada per la Junta Particular de Govern a Luis de Alvarado, en que demanaven facilitats per un adequat subministrament (57), entre les quals enloïen la lliure entrada i la prohibició de l'exportació. La primera concessió a nivell legislatiu fou la llibertat de drets de duanes per al drap importat (7-11-1767), malgrat que el paper caralà encara hagués de pagar vuit diners en concepte del dret del General i de Guerra. Aquestes lleis eren de difícil aplicació, almenys de forma instantània, segons consta en un memorial del 1768 (58). Aquesta mesura es complementava amb la prohibició de la sortida a l'estranger, principis que amb altres clarament protectors apareixen recollits a la Real Cèdula de 25-10-1780. En la mateixa tendència se situa la concessió de determinats privilegis per part de la monarquia borbònica, a fabricants com els Romaní i els Guarro (27-7-1773), consistents fonamentalment en el dret de "tanteo" (59) en la compra d'aquests draps fins al punt de concedir-se en una "Real Cèdula" del 1-5-1782 aquest dret a tots els fabricants del regne per a fer front a "acopiadores o tratantes". Amb aquestes mesures s'intentava frenar la creixent especulació, i pràctiques com la de mullar-los per a augmentar-ne el seu pes i obtenir un major benefici. Per part dels fabricants de la zona de Capellades es va redactar un document que expressava aquesta problemàtica (60), també ho feren uns comissionats de la Junta de Comerç amb l'objectiu d'impedir la barreja de draps recollits a Barcelona amb d'altres llocs (61). En referència a les carnasses cal veure la situació privilegiada del nucli de l'Anoia, prop de la zona d'adoberies d'Igualada, d'on s'obtenien pells de baixa qualitat. La Junta de Comerç va afirmar el 1817 "que venian la mayor parte de La Coruña y Sevilla" (62).

Aquest difícil accés a les matèries primeres va condicionar l'habitual fórmula d'arrendament dels molins per part del seus propietaris, ja que com ha afirmat Josep M Madurell "als amos dels molins paperers, en la major dels contractes de lloguer d'aquests, establien un pacte relacionat especialment amb la provisió exclusiva de draps i carnasses per part dels arrendadors a favor dels seus arrendataris" (63). Per exemple, en un arrendament del 1793, el propietari Francesc Pascual es comprometia a subministrar a l'arrendatari Josep Pages 32 quintars d'espardanyots, matèria primera per a l'elaboració del paper d'estrassa (64).

Com ja s'ha assenyalat, l'últim terç del segle XVIII fou el període de major expansió d'aquesta manufactura, malgrat produir-se ja contradiccions estructurals, a nivell productiu i de mercat, que feien preveure una gran crisi, entre els quals destacava un procés inflacionari, pel que fa referència els draps i a les carnasses, en el qual, a més de les dificultats de subministrament, va jugar un paper central la duríssima competència dels paperers per a aconseguir-los. Segons una informació del 1775, restaven tancats 23 molins dels 109 existents a Catalunya i la seva capacitat productiva s'havia vist reduïda en un 60%, tendència que ens apunta l'extremada fragilitat de la manufactura en el subministrament de matèries primeres. Aquest procés d'insuficiència i inflació

55.- Josep M Madurall: op. cit., p. 159.

56.- Ibid., pp. 216-217.

57.- Ibid., pp. 150-160.

58.- Ibid., document 141, pp. 1.132-1.134.

59.- Dret de similars característiques se'ls hi otorgava paraires per cases i instal·lar-hi telers (Jaume Torras: "Fabricants sense fàbrica...", art cit., p.151).

60.- Josep M Madurell: op. cit., document 142, pp. 1.134-1.135.

61.- Ibid, document 143, pp 1.136-1.137.

62.- AMPC: "Carpeta Pau Vila".

63.- Josep M Madurell: op. cit., p. 169.

64.- AHCA: ANI, Miquel Muntades, 1793, f. 156-158.

ou degut en bona part a la distorsió del mercat de matèries primeres causada per la creixent expansió de la demanda sobretot d'americans, que es exemplificada en un conveni signat entre Anton Ferrer i Francesc Guarro amb l'Intendent General de Catalunya, segons el qual els primers es comprometien a subministrar una determinada quantitat de "paper blanc" amb destí a Mèxic, respecte al qual comentaven" y observar que tots los dias se va augmentant lo Preu dels draps prevehent que al no privar lo augment en que se posan los draps, no se podria cumplir a lo promés a dit lliure. Senyor Intendent, a no ser de augmentar los preus del paper"(65). Aquesta situació va dur els fabricants de paper de Capellades (1775) a obligar-se mútuament a aportar tot el drap, adquirint en l'interior del Principat, a un magatzem comú, a partir del qual es realitzaria el repartiment entre tots els signants. A aquest conveni també s'hi van afegir paperers de La Riba i Sant Pere de Riudebitlles, malgrat que es van enfrontar a múltiples resistències que finalment van dur l'assumpte als tribunals, fins al punt que el 1770 va desaparèixer aquest compromís (66). Aquests tipus de pactes confirmen el domini dels paperers de Capellades sobre el maercat de les matèries primeres (67).

En les respostes dels paperers a l'"Informe de la Junta de comerç de Barcelona" (1778) s'afirma que "Indagando las razones de este valor excesivo de las materias primeras del papel, se encuentra que por lo respecto al trapo no reside en el, sinó en las terribles manos que lo acopian para venderlo al Fabricante, las quales aumentan el precio hasta el ochenta por ciento o ciento por ciento, y ahun talvez mas sobre el valor a que compran a los que recogen por las casas y basureros. De suerte que hay trapo que les cuesta a cincuenta quartos la arroba, y se venden a conce reales" (68). La informació és completada quan es comenta que mentre que a Espanya es pagaven 64 rals de velló per un quintar de draps, el seu valor a França era de 32, i que el valor de les "carnasses" s'havia duplicat. Aquesta procés inflacionari, com ja s'ha apuntat amb anterioritat, va produir un procés d'encariment del propi paper, que va ser assenyalat per Miguel-Jerónimo Suárez el 1778 (69).

La papereria catalana.

Arrencant del segle XII ens trobaríem amb una llarga tradició d'aquesta manufactura, com ho expressa el Pare Pere Gil quan afirma que "l'abundància de cànem i lli, y aiguacuita y molins, aigua a propòsit per aplicar y fer dit paper: per ço de aquest paper s'en fa molt en Cataluña, spcialment en Girona y Montacada y algunes altres parts"(35).

Diferents testimonis ens situen la major expansió de la manufactura paperera entre mitjans de la dècada dels setanta i inicis de la dècada dels noranta. Segons el Baró de Bourgoing "En 1777 Cataluña sólo tenia ciento doce fábricas del papel. En 1788 llegaron a ser más de trescientas" (36), tot i que aquesta darrera xifra sembla notablement inflada, ja que Laborde parla de 200 el 1792, és irrefutable el creixement del sector. Aquest procés que suposava la culminació d'un mecanisme ja intuït amb anterioritat quan dels 35 molins del 1728 es va passar al 69 del 1766. Mostra d'aquesta creixent expansió són les inversions realitzades per gent vinculada a altres activitats, com ara els Torelló paraires d'Igualda (37); o com en el cas de rellotgers, fargaires, condelers i

65.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet, 1773 II, f. 131.

66.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet, 1778, s. p.

67.- Josep Sabater (paperer de la zona Ripoll- Llobregat) comprava draps a Antoni Ferrer i Geroni Romeu, paperers de Capellades (Oriol Valls: *El papel y sus filigranas...*, op. cit., p. 178).

68.- Oriol Valls: *La historia de papel en España III...*, op., p. 176.

69.- Josep M Madurellp. cit., p. 1.147

35.- Josep M Madurell: op. col., p. 678.

36.- J.Garcia Mercadal: *Viajes de extranjeros para España y Portugal III, Siglo XVIII*, Madrid, 1962, p 1065.

37.- Jaume torras i Elias: "Fabricants sense fàbrica...", art. cit., p. 152.

llibreters (38), que d'una o altra forma estaven relacionats amb la manufactura paperera. Aquest període expansiu cal interpreta-lo com la reacció a una estabilització de la demanda interior, possibilitada per l'enfortiment de l'Estat durant el regnat de Carles III i una major facilitat per a l'accés als mercats exteriors, en concret els de les colònies americanes, amb la situació derivada dels decrets de lliure comerç, que es va desenvolupar sobre una realitat ja preexistent (39). És a dir que la política desenvolupada pels governs espanyols va representar un avantatge comparatiu propiciador del ràpid desenvolupament de la manufactura paperera.

Aquesta política es defineix per uns principis marcadament proteccionistes, que troben la seva millor expressió en les nombroses franquícies i privilegis atorgats a la manufactura, mentre que de forma paral·lela i com veure'm assegurava l'estabilitat d'una demanda, Josep M Delgado ha definit aquesta política "intervencionista" en base a tres característiques: privilegis per a la recollida de matèries primeres, exempcions i franquícies fiscals i la concessió d'assentaments per a proporcionar el paper utilitzat per diferents organismes públics. Les mesures proteccionistes semblen haver estat sumament necessàries per a fer front a la forta competència estrangera, a la qual cosa es refereix Larruga quan diu que "... era excesiva la pérdida que sufríamos con el papel extranjero" (40). En un comunicat de la Junta de Comerç amb data de 1817 deia "Mientras que a beneficio de la libertad indefinida del comercio nuestra peninsula apenas conocía otro papel que el extranjero. Mientras comerciantes no eran más que unos meros comisionistas de los Genoveses, Franceses y otros, recibiendo de estos el papel para surtir a nuestras Américas, la Cataluña y toda la España apenas conocían las tinajas o fabricas de papel, pero luego que por el sabio decreto del S.D. Carlos III de inmortal memoria se impuso el subido derecho de 17 reales de vellón a cada resma de papel extranjero, condediendo al mismo tiempo varias gracias y franquicias a la Fábricas Nacionales" (41).

El govern de Carlos III, seguint aquests criteris intervencionistes i de regulació de la producció paperera, va realitzar sovintejats qüestionaris i interrogatoris per a controlar la qualitat i condicions del paper (42). En aquestes regulacions hi va jugar un paper fonamental Miguel-Jerónimo Suárez y Nuñez, qui era Secretari d'arts i oficis de la "Societat Econòmica d'Amics del País de Madrid" i fou l'encarregat de "documentar" la política a seguir, i aquest context fou especialment important l'interés de la corona perquè Suárez realitzés la traducció de l'obra de la Lande *L'art de faire du papier...*, que es va concretar per ordre de la "Real Junta de Comercio, Moneda y Minas", editant-se el 1778 (43).

38.- Ignasi Jardí, Llibrater de Barcelona, apareix a diferents "procuras", on esnomenava procurador a diferents paperers (AHCA :ANI. Miguel Muntades, 1793, f.106-108; Vicenç Aulés, 1781, f. 49-50). El mateix Jardí va participar directament la manufactura paperera arrendant un molí (Oriol Valls i Subirà: *El paper y sus filigranas*, op. cit., p. 179).

39.- Vegi's Carlos Martínez Shaw: *Cataluña en la carrera de Indas, 1680-1756*, Barcelona, 1981, 396 pàgs... Itambé José m Oliva Melgar: *La Real Compañía de comercio de Barcelona a Indas. El comercio privilegiado de Caralunya en la segunda mitad del siglo XVIII*. Respecte el lliure comerç destaquen les aportacions realitzades per Josep M Delgado: *Catalunya i el sistema de libre comercio*.

40.- Marcos Bermejo, Maria Teresa: *La industria artesanal del papel en Cuenca*. 1985, p. 21

41.- AMPC: "Carpeta Pau Vila", 24-1-1817. L'historiador del paper Briquet feia referència a la política proteccionista del govern genovès, front a la creixent competència del paper català (Oriol Valls: *El papel y sus filigranas en Catalunya*, op.cit., p. 131).

42.- Josep M Madurell: op. cit., document n 148, pp. 1.150-1154. Una aportació global referent a la política econòmica en J. Rodríguez Labandeira: "La política econòmica de los Borbones" a *La economía española a finales del Antiguo Régimen IV*, Madrid, 1982.

43.- La Lande, Mr. de: *Arte de hacer el papel según se practica en Francia, y Holanda en la China, y en Japón*, Madrid, 1770.

QUADRE N° 1

	Raimes Fabricades		Raimes possibles		Molins		
	n	%	n	%	n	%	parats
Anoia	42000	34,7	91400	29,9	29	26,6	3
Riudebitlles	12400	10,2	32600	10,6	13	11,9	2
Fran.- Brug.	30000	24,8	67500	22,1	25	22,9	4
Foix-Gaià	3700	3,06	13200	4,3	5	4,5	3
Fluvia-Terri	13700	11,3	29100	9,5	12	11	2
Ripoll.-Llob.	4200	3,4	14900	4,09	6	5,5	2
Ter	4200	3,4	12500	4,09	6	5,5	2
Tordera	2100	1,7	7700	2,5	4	3,6	2
Cardener	5500	4,5	20000	6,5	5	4,5	1
Segre			9000	2,9	2	1,8	2
Cenia	3000	2,4	7500	2,4	2	1,8	1
	120.800		305.400		109		23

En base del quadre n 1, segons un llistat del molins existents a Catalunya el 1775 i el seu estat de producció (44), es pot constatar l'existència de dos nuclis principals, l'Anoia (Capellades) i Francolí-Brugent (La Riba), que totalitzen la major potencialitat productiva. A més d'aquests dos nuclis existien altres clarament cel.luritzats, i amb unes possibilitats productives més reduïdes, íntimament depenents del de l'Anoia, que el 1784 ja comptava amb 34 molins (45). Aquest seria un dels trets més característics de la manufactura paperera, i mitjançant aquest mecanisme podien tenir una relativa flexibilitat en la producció i adaptabilitat a la demanda.

QUADRE N 2

	Paper Blanc		Paper d'estrassas (en raimes)	
València	116.706	(54,9 %)	29.658	(36,4 %)
Aragó	38.678	(18,2 %)	28.500	(35 %)
Catalunya	28.000	(13,1 %)	13.500	(16,6 %)
Segòvia	9.900	(4,6 %)	800	(0,9 %)
Valladolid	6.200	(2,9 %)	-	-
Múrcia	4.300	(2%)	8.200	(10%)
Navarra	4.300	(2 %)	8.200	(10 %)
Guadalajara	2.430	(1,1%)	610	(0,6 %)

44.- "Censo o estado general de las fábricas de papel en Cataluña en el año 1775 (Josep M Madurell: op. cit., pp 61-64). El resultat de la capacitat productiva és en la font de 301.600 raimes, però després d'un ajust, el resultat és de 305.400.

45.- Badosa i Coll, Elisa: "La industria rural a Cataluña a finals del s. XVIII" a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya I. Població. Món Rural. Món Urbà*, Barcelona, 1984, p.346.

Les dades del quadre n 2, proporcionades per Larruga (46) ens menen cap una imatge global del sector a finals del segle XVIII. Aquesta aproximació ens situa a la crisi de la manufactura paperera catalana a finals del segle XVIII, sota la forta competència dels paperers alcoïns. A aquesta població alacantina s'hi va instal·lar el primer molí paperer el 1755 per a abastir la demanda creada pel sector tèxtil, encapçat per la "Real Fábrica de Paños". Aquesta aportació inicial va fer que a finals del segle XVIII Alcoi tingués el 50% de les tines del País Valencià (47). Aquests tipus de demanda la va fer més resistent, junt a la seva aportació als "reales asientos", a la crisi de finals de segle que el sector català, en especial el de La Riba, ja que Capellades podia respondre d'una forma més àgil en base a la major vinculació al mercat interior. La crisi en el comerç americà, deguda als processos bèl·lics de la dècada dels noranta, i sobretot a la segona guerra amb Anglaterra de 1796 a 1801, la qual va suposar el col·lapse dels circuits comercials amb les colònies, fou la principal fila per a entendre la desfeta d'aquest sector. A aquest fet que hem de sumar les contradiccions productives, com el procés inflacionari de les matèries primeres etc... Un factor a tenir en compte és la desfeta dels mecanismes de l'administració borbònica, fent perillar el cobrament del "paper sellat" per part dels paperers (48). Segons una carta de la Junta de comerç de 27 de març de 1818, existien a Catalunya 210 tines, de les quals en aquella data es trobaven paralitzades més de la tercera part "por falta de consumo".

Mercat: "Real Sello" i Amèrica.

La manufactura paperera es caracteritza per la seva inserció dins els circuits dels mercats incentivats per la demanda de l'administració pública, com és el cas dels "asientos" del "Papel Sellado" i d'altres organismes de l'administració de forma general. L'interès de la corona per l'eficient execució de les planificacions en la producció tenia un doble objectiu: no aturar el funcionament de la burocràcia estatal i els ingressos que el "sello" proporcionava a la "Real Hacienda". El primer contracte d'aquestes característiques es va signar al 1743, per al lliurament de 10.000 raimes. El proveïment d'aquestes es va realitzar per una companyia formada pel rellotger barceloní Alexandre Soler i membres de les famílies Romaní i Guarro (70). El complement a la demanda de paper per al "real sello" el trobem a altres organismes oficials, com la fabricació de paper amb destí a la "Real Fábrica de Tabacos de Nueva España". Per exemple entre 1771 i 1773 Anton Ferrer i Francesc Guarro havien signat tres contractes, que sumaven 325.000 raimes anuals durant cinc anys, és a dir, aproximadament la cinquena part de la capacitat productiva del sector (71).

Aquesta demanda posava a prova les possibilitats productives d'un sector amb unes limitacions ostensibles en la producció, donada la inèrcia tècnica, ja que durant molts segles no es va introduir cap tipus d'innovació, com per exemple en relació a la trituració del drap, limitat considerablement el ritme de treball. Segons una informació del 1730 una "molienda" de vint-i-quatre hores prduiria pasta únicament per nou raimes (72). A més també s'enfrontava a

46.- Larruga, Eugenio: *Memorias políticas y económicas sobre los frutos, comercio, fábricas y minas de España XIX*. Madrid, 1787-1800, pp.220-221. Les dades de Larruga, amb tots els possibles problemes, que poden proporcionar-nos ens serveixen com a mecanisme d'orientació.

47.- Vegi's Cerda Gordo, Enrique: *Monografía sobre la industria papelerera*, Alcoi, 1965, los pág.. Una visió més global de la situació econòmica de la papereria d'Alcoi ens la proporcionen Rafael Aracil i Marius Garcia Bonafé: *Industrialització al País Valencià: el cas d'Alcoi*, Valencia, 1974, p. 219 i ss..

48.- Oriol Valls: op cot., p. 212.

70.- Ibid, pp. 142-143.

71.- AHCA: ANI, Vicenç Audelt, 1779, f. 234-237.

72.- Oriol Valls: *La historia del papel y las filigranas ...*, op. cit., p. 200.

limitacions metereològiques i que el cabdal d'aigua fos baix i impedís el treball al molí, o que l'excesiva humitat atmosfèrica no fes possible un adequat secatge del paper, com afirmava l'alcalde major d'Igualada "por una casual repentina mutación del aire" (73). En ocasions determinades dificultats com poden ser la ruptura de la resclosa al riu, feien impossible la producció de paper durant llarg temps, per exemple el molí de Montbuí restava inactiu a l'abril del 1792 i al maig de l'any següent encara no havia reemprés la producció (74). Un altre dels aspectes a tenir a compte es la necessitat d'una mà d'obra prou especialitzada. Aquests elements feien sensible la manufactura paperera, ja que a una oferta rígida hi hem de sumar un mercat en expansió, tant per part de l'administració pública com dels mercats americans. En referència a aquest darrer mercat la Junta de Comerç analitzava la problemàtica en els següents termes: "En estos reinos faltan aún fábricas suficientes para abastecer: América necesita la mayor parte del papel que aqui se fabrica, y como que faltan fábricas sobran compradores" (27-11-1793) (75). Aquesta manca de fàbriques queda confirmada per Townsend, quan afirma que l'Anoia "sirve para mover un gran número de fábricas y en particular para papelerías que, por medio del papel que fabrican y del hecho en Francia con su marca, que entra de contrabando, proporcionan el consumo de una gran parte de España y de las Indas" (76). Aquesta rigidesa productiva es trobava complementada per la flexibilitat proporcionada per la vinculació a les activitats agràries. Un dels mecanismes d'expansió de les grans famílies papereres, que es basava en un creixement extensiu, era el d'arrendar molins que es trobessin a altres zones, malgrat es corria el perill de finir el contracte en un moment en què el fabricant s'havia compromés a l'entrega de paper (77). Aquest creixement extensiu es caracteritzava, per un augment sostingut de la producció, amb uns guanys de productivitat prou restringits. A aquesta política "tentacular" la mateixa família era l'eix propulsor, per exemple els Guarro, dedicats a la manufactura paperera des de finals del segle XVII, durant el següent segle van ocupar molins a diferents zones de Catalunya i de fora d'aquesta, un exemple significatiu seria el de la Cartoixa de Scala Dei (78): estratègia familiar que també tenia un punt fort en situar un membre significatiu a Madrid per a realitzar les pressions adequades per a obtenir determinats privilegis (79). A això hem de sumar les dificultats de subministrament de matèries primeres, d'aquí els privilegis atorgats als fabricants del paper del "Real Sello" segons els quals "Que para más fomento de los molinos o fábricas comprehendidos en esta escritura, y par animar a sus Dueños, a su desempeño, y que pueden facilitar mayores ventajas para la Real Hacienda, han de tener todos y cada uno de los dhos. fabricantes la preferencia por el tanteo en las compras de drapo y cola", especificant en aquest sentit el venut als corregiments de Barcelona i Mataró, ja que eren ports d'arribada de matèries primeres (80). Els paperers de l'Anoia exercien un clar domini sobre aquesta demanda "oficial", fins al punt de què havien d'inspeccionar el paper produït a la Riba amb aquest objectiu (81).

73.- Elisa Badosa: art. cit., p. 346.

74.- AHCA: Lligalls, Caixa n4, 6, 3, 2.

75.- Oriol Valls: *La historia del papel y las filigranas...*, op. cit., p. 137.

76.- J. Garcia Mercadal: op. cit., p. 1.384.

77.- AHCA: ANI, Josep Antoni Mateu, 1774, S. P.

78.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet, 1769, f. 383-384.

79.- Oriol Valls: *El papel y sus filigrans...*, op. cit., p. 185.

80.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet, 1764 f. 105

81.- Oriol Valls: op. cit., p.209

La fórmula utilitzada pels fabricants per a cobrir la demanda oficial consistia en associar-se en companyies, que realitzaven un repartiment sobre el total per a cadascun dels seus membres, element que contrasta amb la inexistència de gremis de paperers i en bona part respon als mecanismes descrits per Jaume Torras, quan parlant de l'empresa artesana que satisfà una demanda "popular" afirma que "es corriente que estas empresas aparezcan asociadas en cofradías u otras corporaciones que tienen por un lado fines asistenciales y por otro defienden la viabilidad económica de esta pequeña producción independiente (facilitando un mejor acceso a los mercados de materias primas, regulando o restringiendo la competencia en el mercado de sus productos, regulando la instalación mancomunada de instalaciones costosas, etc.)" (82). El cas que millor coneixem és la "Companyia de paperers", formada per fabricants de la zona de Capellades, que tenien un procurador a Madrid, mecanisme habitual per a obtenir el "Real Asiento". La primera ocasió en què es forma aquest grup segons sembla fou el 1764, i la durada del contracte era de tres anys, havent de produir 16.000 raimes anuals. En el contracte s'arbitrava la forma d'empaquetat, les condicions físiques del paper, elements de fabricació i els preus a pagar.

Entre els privilegis existents per als fabricants del "Real Asiento" destaquem que els operaris dels respectius molins estaven exempts de quintes i que els carros que els transportessin "han de ser libres de pagar derechos de aduanas, Portazgo, Puentes, Barcas, y otro cualquier derecho establecido por privilegiado que sea". A més es possibilitava que si en cas de necessitat els fabricants haguessin de recórrer a cercar altres productors ho poguessin fer sense cap dificultat, clàusula que acostumaven a utilitzar (83). Un altre privilegi consistia en què poguessin estar armats per protegir-se els i el paper (aquest privilegi es va generalitzar el 1796 en base a una Real Cèdula). Segons sembla per diferents requeriments realitzats a ajuntaments aquests tres darrers privilegis havien d'enfrontar-se a algun obstacle (84). Aquest "Real Asiento" es va renovar el 1768 i el 1770 amb els mateixos preus i condicions, com ara el lloc d'entrega: la "Real Imprenta".

Aquesta tipus de demanda evidenciava les limitades possibilitats de producció de la manufactura. En aquest sentit, el 1772, un dels membres de l'esmentada companyia Antoni Ferrer junt a Francesc Guarro, havia adquirit amb l'Intendent General de Catalunya el compromís d'entrega de 25.000 raimes el 1773. Això va portar a què els dos fabricants de paper, a més del recolzament per part dels paperers de Capellades, haguessin de recórrer a la producció dels de St. Pere de Riudebitlles amb 5.000 resmes i dels de La Riba amb 10.000 (85). L'anteriorment expressada vulnerabilitat portava a què fabricants davant qualsevol eventualitat es veiessin obligats a cercar fórmules d'associació per a cobrir la seva part de la demanda (86) o veure's amenaçats per l'administració què complissin amb els plaços d'entrega previstos (87).

Fins al moment ens hem referit únicament als mercants del paper blanc, el de major qualitat, però també existien produccions de cartró i paper d'estressa. En aquest sentit encara queda molt a investigar, però es poden apuntar alguns dels possibles mercats d'aquests productes, en el primer cas, com ja s'ha comentat, la manufactura drapera era una de les seves principals sortides (per a realitzar l'operació de tondosar). Els grans paraïres igualadins semblen ser un mercat potencialment important, en aquest context es especialment significativa la comanda realitzada per

82.- Jaume Torras: "La industria precapitalista...", art. cit., p. 69. En aquest cas hem fet servir cometes per les condicions especials de mercat de la manufactura paperera.

83.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet, 1764, f. 106.

84.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet, 1768, f. 171.

85.- AHCA: ANI, Vicenç Aulet, 1772, f. 532.

86.- AHCA: ANI, Miquel Muntades, 1792, f. 31.

87.- AHCA: Lligalls, Caixa n 4, 1793, 6. 2. 2.

Segimon Borull (88), soci dels Torelló (89), que havia establert a la Carolina (Jaen) "la Real Fábrica de Tejidos" a partir del 1774 (90). Un altre mercat del cartró era la fabricació dels naips.

Comercialització.

El "Camí Real" de Barcelona a Madrid explica la posició privilegiada del nucli paperer d'Anoia per un millor compliment dels plaços fixats per l'entrega del paper pel "Real Sello". El transport d'aquesta producció a Madrid comportava l'existència d'una estructuració, element en què és fonamental la concentració del paper dels diferents concessionaris a un lloc determinat, com era la "font de la Reina", on es trobava un hostel a la vora del camí ral, on els traginers recollien la producció per a transportar-la a l'interior o a Barcelona. Els "llogaters de mules" acostumaven a ser d'Igualada on el 1779 "para dar salida a las continuas tareas de tantas fábricas, hay en la villa treinta y dos carros, el que menos con quatro mulas, y estan en incesante ejercicios" (91). Aquest sistema del transport que a més suposava un aprofitament integral al conduir llana, matèries, etc., establint-se unes condicions globals segons les quals sempre tindrien els carros a disposició dels fabricants en el plaç de la durada del contracte obligant-se a pagar en el cas que els paperers es veiessin obligats a cercar "carros" Barcelona (92) i obligant-se els traginers a pagar el preu del paper en cas de que aquest sofrís algun tipus de desperfecte per la seva culpa. La forma de pagament es feia a meitats, és a dir, una primera meitat en el moment de carregar el paper i la resta quan entreguin el rebut d'haver-ho entregat a Madrid. Els paperers també s'havien d'ocupar de treure i proporcionar tots els passaports necessaris. En aquests contractes els fabricants a més intentaven resoldre el problema del transport durant els tres anys que acostumava a durar el "Real Asiento", per la qual cosa sempre tenien aquesta mateixa durada. També s'asseguraven de possibles dilacions en el pagament, mitjançant una clàusula segons la qual cobrarien dels propis "carreters" el valor del paper en cas que el paper no arribés a temps, retornant aquests diners quan els fabricants ja haguessin rebut el pagament, a més de fer-se càrrec de "tots los danos, gastos, missions, intereses i despeses" que tinguessin en raó de l'objecte de contractació els "carreters", mentre aquest durés.

L'altre nucli principal de la papereria catalana situat al voltant de La Riba, en certa forma depenent de l'anterior, no es va poder beneficiar de forma tan ostensible dels "assentaments" reals. Aquest nucli productiu tenia el seu principal mercat a Amèrica, aspecte possibilitat per la seva proximitat a diferents platges, principalment Tarragona, que a més del comerç indià el feia partícip d'un actiu comerç de cabotatge. Les violentes oscil·lacions d'aquest mercat possibilitava que els paperers de la zona de l'Anoia tinguessin un paper de certa preponderància sobre el de La Riba.

Evidentment el centre de les exportacions cap a Amèrica era Cadis, on els paperers catalans hi tenien centrals comercials. També el paper era enviat a diferents ports de la península, resseguint una ruta per a arribar a zones com la gallega on era objecte d'una política de comercialització, que en molts casos suposava al retorn en productes colonials i en pesca salada. En aquest sentit és coneguda la participació del grup de traginers de Copons, que mantenien

88.- AHCA: ANI, Vicens Aulet, 1785, f.160.

89.- Jaume torras: "Fabricants sense fàbrica...", art. cit..

90.- Vegi's Luis Javier Coronas: "Colonos catalanes en las nuevas poblaciones de Sierra Morena" a *Actes del primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya...*, op. cit., p.42.

91.- Josep M Torras i Ribé: "Trajectòria d'un procés d'industrialització frustrat a *Miscel·lanea Aguallensia* /2, Igualada, 1974. p. 166.

92.- AHCA: ANI, Mariano Cuyner, 1764. f. 264.

comerç amb tota la península i connexions amb amèrica a través de La Coruña (93). Sense ser una de les partides més importats, en el període 1778-1818, foren 364.000 rals en paper els reexportats des de ports gallecs fins a Amèrica (94).

Les grans companyies de comerç catalanes del segle XVIII també participen en la comercialització de paper, com és la "Compañia de Aragón" de Cortadellas (95) o la de "Ermengol Gener", amb una presència significativa en la comercialització a Madrid i Cadis (96), igual que havia succeït amb anterioritat durant el període del comerç privilegiat amb "La Companyia de Barcelona" (97).

93.- Josep M Torras: art. cit., p. 166. Una visió global del sistema de transport amb mules s'ofereix a Núria Sales "Ramblers, traginers i mules (s. XVIII-XIX)" a *Recerques* 13.

94.- Luis Alonso Álvarez: *Comercio colonial. Crisis del Antiguo Regimen en Galicia (1778-1818)*. A Coruña. 1986. p. 91.

95.- Rafael Muñoz Melgar: "Una aportacions al estudio del comercio catalán a finales del siglo XVIII: "La fàbrica de sabó dels senyors Cortadellas i Satorras de Calaf" a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya...*, op. cit., 324.

96.- Magdalena Andreu Vidiella: "Catalunya i els mercats espanyols al segle XVIII: la Casa Ermengol Gener" a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya...* op. cit., p. 533.

97.- Josep M Oliva: op. cit.